

Janusz Gręźlikowski

"Litispendencja w procesie kanonicznym", Marta Greszata, Lublin 2003 : [recenzja]

Prawo Kanoniczne : kwartalnik prawnohistoryczny 47/3-4, 284-289

2004

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Sobór Watykański II, które powinni uwzględniać wychowawcy. I tak między studium teologii i życiem duchowym seminarzysty musi zachodzić związek, podobnie jak między studium teologii i modlitwą, której nie może zabraknąć w codziennym życiu zarówno seminarzystów, jak i formatorów. Zgodnie z wytycznymi Soboru Watykańskiego II seminarzystów należy również zapoznawać z innymi religiami, czyli przygotowywać ich do ekumenizmu.

Opublikowana w języku słowackim pozycja jest nie tylko wyrazem uznania kompetencji Księdza Kardynała Z. Grocholewskiego w sprawach dotyczących uniwersytetu i Kościoła, lecz także dowodem wielkiego szacunku naukowców słowackich dla Prefekta Kongregacji Wychowania Katolickiego.

Ks. Julian Kałowski, MIC

Marta Greszata, *Litispendencja w procesie kanonicznym* Wydawnictwo Diecezjalne w Sandomierzu, Lublin 2003, 223 s.

Problematyka związana z kościelnym prawem procesowym, a zwłaszcza z jego różnymi niuansami i szczegółami odnoszącymi się do kanonicznego procesu spornego, jest ciągle aktualna i ważna. Wszyscy wierni mają prawo do dochodzenia i obrony przysługujących im w Kościele uprawnień, na właściwym forum kościelnym według przepisów prawa (zob. kan. 221 § 1 KPK). Jest to jedno z podstawowych uprawnień, którego realizację Kościół ma obowiązek umożliwić wiernym. To dochodzenie może odbywać się drogą administracyjną lub sądową. Aby możliwe było dochodzenie sprawiedliwości na drodze sądowej, społeczność kościelna winna zorganizować odpowiedni system sądownictwa, który byłby znany, dostępny, działający zgodnie z prawem i sprawiedliwie. Stąd możemy powiedzieć, że sądownictwo kościelne powinno spełniać w Kościele własne zadania, określone prawem kanonicznym. Są one ukierunkowane w konkretnych przypadkach na sprawiedliwe rozstrzygnięcie przedłożonych sędziemu spraw, niezależnie od ich charakteru. W kontekście tych zadań niezwykle ważna i istotna staje się określona normami prawa kanonicznego metoda, jaką dysponuje sędzia w rozpoznawaniu i rozstrzygnięciu przedkładanych mu spraw. Metoda ta jest w odniesieniu do poszczególnych spraw określana normami prawa procesowego, które nie tylko wskazują na konieczność dokonania wymaganych prawem czynności, ale także wprowadzają określone skutki prawne poszczególnych aktów.

Prezentowane opracowanie, wydane w serii kościelnego prawa procesowego przez Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, autorstwa Marty

Greszata, podejmuje szczegółową analizę jednej z mało dotychczas zauważanej instytucji kościelnego prawa procesowego, a jednocześnie przynależącej do natury sądowego rozpoznania i rozstrzygnięcia sprawy, jaką jest *lis pendens*, określana też jako *litispendencia*, czyli stan zawisłości spornej lub stan sprawy w toku. Instytucja ta jest związana z jedną z norm procesowych określających skutki powiadomienia stron o dekreście przyjęcia skargi powodowej, wśród których znajduje się zapis stanowiący, iż od tego momentu spór zaczyna się toczyć (*lis pendere incipit*) i natychmiast zaczyna obowiązywać zasada, iż podczas sporu nie należy dokonywać żadnych zmian (*lite pendente nihil innovetur*). Skutek ten jawi się z jednej strony jako mało znaczący, gdyż potwierdzający rzecz poniekąd oczywistą, a jednocześnie jako bardzo istotny dla przedmiotu sporu i dla uczestników w kontekście dokonywania jakichkolwiek zmian: *nihil innovetur*. Rozprawa jest analitycznym studium instytucji *litispendencia* w kanonicznym spornym prawie sądowym i stanowi pewnego rodzaju novum w polskiej literaturze kanonistycznej, gdyż wspomniana norma prawna nie doczekała się jeszcze odrębnego opracowania. Tym większe uznanie dla Autorki publikacji, bowiem swoją monografią wzbogaciła polską literaturę kanonistyczną. Konkluzje i wnioski jakie zaproponowała M. Greszata mogą zapewne być podstawą dalszych badań zarówno nad istotą i wewnętrzną strukturą kanonicznego procesu sądowego, jak też nad szczegółowymi relacjami pomiędzy uczestnikami postępowania i przedmiotem sporu.

Opracowanie zawiera: *spis treści* (s. 5-6), *wykaz skrótów* (s. 7-8), *bibliografię* (s. 9-20) podzieloną na źródła (8 pozycji), encyklopedie i słowniki (13 pozycji) oraz literaturę (116 pozycji), *wstęp* (s. 21-22), trzy merytoryczne *rozdziały* (s. 23-218) oraz *zakończenie* (s. 219-223). W tej czytelnej trzyrozdziałowej konstrukcji (*Lis pendens* w ujęciu materialnym, *Lis pendens* w ujęciu formalnym i skutki formalno – prawne stanu *lis pendens*) znajdujemy wszystko to co jest niezbędnie przydatne do wyjaśnienia, opisanie i zrozumienia instytucji *litispendencia*. Spotykamy wnikliwe, a nawet odkrywcze analizy, wnoszące wiele nowego dla opisanie tej instytucji.

We *wstępie* M. Greszata jasno, konkretnie i przekonująco wyklada problem i cel swojej pracy. Stanowi on dobre wprowadzenie do treści pracy oraz dobrze zapoznaje czytelnika z problemami i zadaniami, jakie mają być przedmiotem refleksji naukowej, a nawet wprowadza pewien naukowy niepokój i zainteresowanie czytelnika podjętymi badaniami. Szkoda, że we *wstępie* Autorka nie podała uzasadnienia podziału treści rozprawy i celu jaki pragnęła przez to osiągnąć.

Podejmując szczegółową analizę instytucji *lis pendens* w rozdziale p i e r w s z y m, zatytułowanym *Lis pendens w ujęciu materialnym*, Autorka rozpoczyna swoje rozważania od omówienia znaczenia samego terminu. Po wnikliwych i przekonujących analizach etymologicznych dochodzi do wniosku, iż *lis pendens* oznacza spór prowadzony pomiędzy stronami procesującymi się wobec sędziego w sądzie.

W czasie tego sporu dochodzi do szeregu czynności procesowych różnej natury. Jego zwieńczeniem jest wyrok lub inne rozwiązanie zgodne z prawem. Główną, charakterystyczną cechą tego sporu jest „trwanie” i „wiszenie”, które pod prawną i sędziowską ochroną dają możliwość gromadzenia argumentów, wyjaśniania, analizowania i podejmowania decyzji co do rozstrzygnięcia sporu. W momencie wyroku owe rozważania zostają sprecyzowane i jednoznacznie określone w postaci rozstrzygającej spór decyzji sędziego. Dla ukazania całościowego obrazu analizowanej instytucji, M. Greszata odniosła się również do *litispendingi* w procesie cywilnym (s. 29-38) i ją omówiła od strony teorii procesu cywilnego. Po ukazaniu powyższych kwestii Autorka przeszła do omówienia pojęcia instytucji *lis pendens* w prawie kanonicznym, najpierw w normach kodeksowych, po czym w ujęciu kanonistów i wreszcie ukazała istotę analizowanej instytucji oraz przedstawiła ją jako istotny element sądowego procesu spornego. Pozwoliło to Autorce dać odpowiedź na jedno z ważniejszych i istotnych pytań dotyczących rozprawy, a mianowicie: jakie jest miejsce instytucji *lis pendens* w całej strukturze sądowego procesu spornego. W tym miejscu M. Greszata przeprowadza bardzo ciekawe i trudne analizy oraz interesujące wysuwa wnioski, co do tej instytucji. Ukazując i wymieniając istotne elementy formalne procesu spornego stwierdza, że *instytucja lis pendens nie została ukazana i jednoznacznie wpisana jako jeden z elementów procesu, gdyż jest ona tak silnie sprzężona z istotą procesu oraz z każdym z innych elementów procesu, iż wyodrębnienie jej z procesu nie wydało się konieczne. Jednocześnie wydaje się być instytucją na tyle „drobną” w zestawieniu z pozostałymi elementami procesu, iż jej zauważenie i ukazanie wymaga bardzo szczegółowych analiz wewnętrznych relacji procesowych.*

Litispendencia jako instytucja prawa procesowego, może zaistnieć i mieć swoje konkretne skutki przede wszystkim w formalno-prawnych uwarunkowaniach procesu spornego. Stąd d r u g i rozdział swojej rozprawy Autorka poświęciła omówieniu *lis pendens* w ujęciu formalnym. Ta część opracowania ukazuje kwestię sposobu powstawania tej instytucji, czyli jakimi czynnościami musi być poprzedzona, w którym momencie zaczyna istnieć, od kiedy obowiązują jej skutki, od kiedy przestaje istnieć. W tej sekwencji aktów procesowych szczególnie miejsce – jak zauważa Autorka – zajmuje cytacja i notyfikacja stronom dekretu przyjęcia sprawy. Ponieważ *litispendencia* oznacza szereg zachodzących pomiędzy uczestnikami procesu relacji zarówno formalno-prawnych jak też faktycznych, pełny obraz tych relacji, a szczególnie analiza pełnej chronologii faktów, musi uwzględniać zarówno aspekt faktyczny, jak i aspekt formalno-prawny. Dlatego też w pierwszym podrozdziale prezentuje formalno-prawne skutki cytacji i notyfikacji. Natomiast w podrozdziale drugim daje M. Greszata precyzyjną odpowiedź na kolejne ważne pytanie odnoszące się do rozprawy, a mianowicie: w którym momencie w czasie sądo-

wego procesu spornego dochodzi do formalnego zaistnienia instytucji *lis pendens*? Otóż stwierdza, iż *instytucja lis pendens obejmuje cały czas, w którym w sądzie toczy się następujące po sobie kolejno właściwe czynności procesowe, prowadzone zgodnie z prawem od cytacji aż do zakończenia stanu zawieszenia sporu. W kontekście całego etapu trwania lis pendens istotnym momentem formalno-prawnym jest moment notyfikacji stronom dekretu przyjęcia skargi powodowej, cytacji i ustanowienia lis pendens, która daje początek skuteczności instytucji lis pendens. Dzięki notyfikacji uczestnicy procesu dowiadują się o zaistnieniu lis pendens i o trwaniu tego stanu aż do ostatecznego wyroku* (s. 96). Po tych precyzyjnych wyjaśnieniach i ustaleniach Autorka przechodzi do faktycznego zaistnienia *lis pendens* i zauważa, że materialne zaistnienie stanu *lis pendens* ma miejsce w tym samym momencie, w którym sędzia swoim aktem woli podejmuje decyzję o przyjęciu skargi powodowej, a tym samym dokonuje cytacji. Formalnym potwierdzeniem tego aktu jest dekret przyjęcia skargi powodowej. Trzeci podrozdział prezentuje wzajemną relację pomiędzy dwiema instytucjami procesowymi: *lis pendens* oraz *litis contestatio*. Mówi tutaj i istocie i przebiegu *litis contestatio* w procesie kanonicznym oraz o wpływie *litis contestatio* na skuteczność *lis pendens* i wyprowadza konkretne wnioski. Otóż analiza norm prawnych pozwala jej na umieszczenie instytucji *litis contestatio* wewnątrz szerszej zakresowo rzeczywistości *lis pendens*. *Litis contestatio* – zdaniem Autorki – mieści się w ramach *lis pendens*, nie istnieje jednak jedno bez drugiego, bowiem *lis pendens* jest źródłem dla *litis contestatio*. Są od siebie zależne i wymagają od siebie wzajemnej obecności dla ich obustronnej ważności i skuteczności. Ustanie *lis pendens* to ostatni punkt i jednocześnie zapytanie w rozważaniach Autorki mających miejsce w tym rozdziale. Autorka słusznie zauważa, że *lis pendens* jest jedno i to samo w całej sprawie, choćby ciągnęła się ona przez kilka instancji. Od strony formalnej omawiana instytucja rozpoczyna się w pierwszej instancji a kończy się dopiero jej ostatecznym rozstrzygnięciem, bez względu na to w której instancji będzie to miało miejsce. Natomiast co do ustania faktycznego, to będzie ono zależało od tego czy strony procesowe zaakceptują rozstrzygnięcie sądowe czy też nie. Jeśli nie to spór będzie długo wisiał, ale to wiszenie będzie się dokonywało jedynie od strony materialnej, czyli wciąż będzie faktycznie istniało.

Kolejną grupą zagadnień, które Autorka poddawała szczegółowej i wnikliwej analizie w rozdziale d r u g i m są procesowe skutki tej instytucji. Zagadnienie to podjęła celem ukazania pełnego obrazu instytucji *lis pendens* w kościelnym sądowym procesie spornym. Jest to rozdział bardzo dynamiczny ze względu na odnośnienie tych skutków najpierw do sędziego w kontekście ogólnie zarysowanych jego zadań w postępowaniu sądowym (podrozdział I), potem do stron procesowych (podrozdział II). W podrozdziale trzecim Autorka omówiła skutki tej instytucji w procesie o nieważność małżeństwa. Przeprowadzone w tej części opracowania

analizy są bardzo dojrzałe i konkretne, zapoznające czytelnika z istotą kościelnego procesu sądowego. Omawiając poszczególne elementy tego rozdziału Autorka kreśli ogólnie zadania sędziego w procesie, szczegółowo – zgodnie z wytyczonym tematem – obowiązki wynikające z *lis pendens*. Nie omija również skutków formalno-prawnych *lis pendens* odnoszących się do praw i obowiązków stron procesowych. Tutaj omawia problem określenia stron w procesie spornym, skutków odnoszących się wyłącznie do strony powodowej i pozwanej, do rzecznika sprawiedliwości i obrońcy węzła małżeńskiego, adwokata i pełnomocnika oraz innych uczestników procesu. Dobrze też, iż M. Greszuta dokonała bliższego spojrzenia i przeanalizowania skutków *litispendencji* w kanonicznym postępowaniu o nieważność małżeństwa. W swych rozważaniach pełnych przekonywujących stwierdzeń, dochodzi do wniosku, iż formalno-prawne skutki *lis pendens* trwają w procesie o nieważność małżeństwa od momentu notyfikacji stronom dekretu cytacyjnego aż do momentu wydania przez drugą instancję dekretu zatwierdzającego wyrok pierwszej instancji lub drugiego wyroku stwierdzającego nieważność małżeństwa. Jeśli zaś któraś ze stron składa kolejną apelację, formalno-prawne skutki *lis pendens* trwają aż do wydania ostatecznego wyroku przez Rotę Rzymską.

Autorka swoje opracowanie dość gruntownie opiera na źródłach, głównie kodeksowych, które dokładnie przytacza w pełnym brzmieniu w przypisach, głównie kiedy analizuje treść normy prawnej. Jej analizy nie ograniczają się do referowania zagadnienia czy kompilacji, lecz wprowadza w nie nowe aspekty i przemyślenia, uwagi i wnioski. Są to analizy na ogół dojrzałe i przemyślane, aczkolwiek zdarzają się także twierdzenia nie do końca przemyślane, czasem kontradiktoryjne czy błędne. W jakimś stopniu jest to usprawiedliwione, gdyż omawiana przez Autorkę instytucja prawa procesowego nie doczekała się jeszcze odrębnego opracowania, a różni autorzy komentujący analizowaną normę prawną zatrzymują się na dość ogólnie powtórzonej treści samej normy. Komentarze te, chociaż w zarysie wyjaśniają instytucję *litispendencji* i ukazują jej podstawowe skutki w zakresie *nihil innovetur*, nie dają jednak pełnego obrazu istoty samej instytucji, ani sposobu jej powstawania, nie określają też bliżej szczegółowego momentu jej zaistnienia w procesie, nie wskazują, od kiedy ta instytucja trwa, ani też, jakie ma konkretne skutki czy to w odniesieniu do przedmiotu sporu, czy też do uczestników procesu. To spowodowało, że Autorka zdana była w dużym stopniu na przeprowadzanie samodzielnych analiz. Dlatego są one cenne, mimo iż czasami nie do końca w pełni trafne i przemyślane, a także świadczą o wnikliwości i kompetencji naukowej i erudycji Autorki.

Formułując uwagi końcowe należy z uznaniem ocenić pracę M. Greszuta, która niewątpliwie posiada cechy dobrej monografii. Usystematyzowany i merytorycznie poprawny wykład sprawia, że praca stanowi cenne studium z zakresu kanonicznego spornego procesu sądowego, ubogacające polską kanonistykę. Przyczynia się

bowiem do przybliżenia i pogłębienia zagadnień niezwykle ważnych, ukazujących w sposób bardzo szczegółowy i nowatorski instytucję *litispendingi*. Stąd książka może się stać ciekawym przedmiotem lektury dla teoretyków i praktyków kanonicznego prawa procesowego, jak i dla studentów prawa i prawa kanonicznego.

ks. Janusz Gręźlikowski

Oddanie i wytrwałość. Recepcja II Polskiego Synodu Plenarnego. Redakcja ks. Wojciech Góralski, ks. Henryk Seweryniak, Wydawnictwo Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Warszawa 2004, ss. 359.

Prezentowana publikacja powstała z inicjatywy dwóch profesorów Uniwersytetu Stefana Kardynała Wyszyńskiego w Warszawie – ks. prof. Wojciecha Góralskiego i ks. prof. Henryka Seweryniaka i stanowi kontynuację ważnej i potrzebnej refleksji nad uchwałami II Polskiego Synodu Plenarnego jaka została podjęta 24 października 2001 r. na sesji naukowej zorganizowanej przez Katedrę Historii Źródeł Kościelnego Prawa Polskiego na Wydziale Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, a zatytułowanej *Dzieło II Synodu Plenarnego w Polsce* oraz na sympozjum zorganizowanym 27 lutego 2002 r. na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego pt. *Recepcja II Polskiego Synodu Plenarnego, czego efektem były publikacje książkowe pod takim samym tytułem*. Ma ona na celu ukazanie stanu wdrażania uchwał Synodu Plenarnego w życie Kościoła w Polsce, naświetla metody stosowane w praktyce instytucji kościelnych zmierzających do recepcji tych uchwał, jest zwróceniem uwagi przez ludzi nauki, biskupów i duszpasterzy na duchowy, duszpasterski i prawny dorobek Kościoła, jakim są uchwały synodalne, które należy przybliżyć praktyce, jak też pragnie włączyć się i zachęcić do aplikacji wskazań i wytycznych synodalnych w życie Kościoła.

Całość publikacji, której redaktorami są wspomniani księża profesorowie – W. Góralski i H. Seweryniak, została poprzedzona *słowem wstępnym Prymasa Polski* zatytułowanym *Uczmy się korzystać z Synodu Plenarnego* (s. 13-14) oraz wstępnym rozdziałem autorstwa redaktorów publikacji pt. *Historia i recepcja. Wprowadzenie* (s. 17-38), który ukazuje przebieg prac synodalnych, przyjęcie, *recognitio* i promulgację oraz sprawę recepcji. Dalsza treść opracowania została podzielona na cztery zatytułowane w języku łacińskim części, zawierające po kilka samodzielnych artykułów (s. 41-359).

Część pierwszą książki, zatytułowaną *Ecclesia in Polonia, quid dicis de teipsa hodie?* (s. 41-186) otwiera opracowanie ks. W. Góralskiego pt. *Ecclesia semper re-*